
РОЗДІЛ I. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ

УДК 343.288

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.1>

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Андрусак І.П.,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»*

ORCID: 0000-0001-6887-0510

e-mail: iryna.p.andrusiak@lpnu.ua

Андрусак І. П. Принципи правової політики у сфері домашнього насильства.

У статті проводиться аналіз сутності принципів правової політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та виокремлюється їх групи.

Позиціоновано, що принципи правової політики у сфері домашнього насильства - це основні нормативні принципи та стратегії, які визначають підходи у створенні, впровадженні та вдосконаленні правових та політичних інструментів для запобігання та протидії насильству, які виникають у сімейному, родинному оточенні, в межах місця проживання або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю.

Вказано, що вивчення принципів правової політики дозволяє розробити ефективні стратегії запобігання та протидії цьому явищу, зокрема розробка основних принципів та норм, які повинні лежати в основі правового регулювання у сфері домашнього насильства, права та обов'язки всіх сторінок, систему виявлення протиправного явища, а також механізми захисту постраждалих. Виокремлено загальні і спеціальні групи принципів.

Загальні принципи відображають універсальну політику протидії проявам будь якого насильства чи агресії стосовно осіб у демократичній державі, зокрема верховенство права; принцип невідворотності покарання; принцип попередження та запобігання насильству; принцип ефективного реагування правоохоронних органів.

До спеціальних принципів віднесено такі: принцип нульової терпимості до домашнього насильства, котрий полягає у недопустимості будь-якої форми насильства, забезпечує категоричне недопущення будь-яких проявів агресії, фізичного, психологічного чи економічного

тиску на членів родини та прирівняних до них осіб; принцип формування гендерно-рівноправного суспільства, оскільки жертвами насильства зазвичай є жінки та дівчата; принцип системної взаємодії спеціальних органів та установ; принцип залучення громадянського суспільства до запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема у формі громадського осуду; принцип визнання суспільної небезпеки домашнього насильства; принцип зваженого підходу у захисті приватності та безпеки сімейного простору; принцип культурної чутливості.

Ключові слова: домашнє насильство, принципи правового регулювання, верховенство права, гендерна чутливість нульове толерування.

Andrusiak I.P. Principles of legal policy in the field of domestic violence.

The article analyzes the essence of the principles of legal policy in the field of prevention and countermeasures against domestic violence and distinguishes their groups.

It is posited that the principles of legal policy in the field of domestic violence are the main normative principles and strategies that determine approaches to the creation, implementation and improvement of legal and political instruments for the prevention and counteraction of violence that occurs in the family, family environment, within the limits of the place of residence or between other persons living together as a family.

It is indicated that the study of the principles of legal policy allows for the development of effective strategies for preventing and countering this phenomenon, in particular, the development of basic principles and norms that should be the basis of legal regulation in the field of domestic violence, the rights and obligations of all parties, a system for detecting illegal phenomena, and as well as

victim protection mechanisms. General and special groups of principles are distinguished.

The general principles reflect the universal policy of countering manifestations of any violence or aggression against persons in a democratic state, in particular the rule of law; the principle of inevitability of punishment; the principle of prevention and prevention of violence; the principle of effective response of law enforcement agencies.

Special principles include the following: the principle of zero tolerance for domestic violence, which consists in the inadmissibility of any form of violence, ensures the categorical non-admission of any manifestations of aggression, physical, psychological or economic pressure on family members and persons equated to them; the principle of forming a gender-equal society, since the victims of violence are usually women and girls; the principle of systemic interaction of special bodies and institutions; the principle of involving civil society in preventing and countering domestic violence, in particular in the form of public condemnation; the principle of recognizing the social danger of domestic violence; the principle of a balanced approach in protecting the privacy and security of the family space; the principle of cultural sensitivity.

Key words: domestic violence, principles of legal regulation, rule of law, gender sensitivity, zero tolerance.

Постановка проблеми. Актуальність вивчення принципів правової політики у сфері домашнього насильства виявляється в тому, що ця проблема є надзвичайно важливою та актуальною для сучасного суспільства, оскільки така протиправна діяльність тягне за собою серйозні негативні наслідки фізичного, психологічного характеру для потерпілої особи, членів родини, а також всього суспільства загалом.

Вивчення принципів правової політики дозволяє розробити ефективні стратегії запобігання та протидії цьому явищу, зокрема розробка основних принципів та норм, які повинні лежати в основі правового регулювання у сфері домашнього насильства, права та обов'язки всіх сторінок, систему виявлення протиправного явища, а також механізми захисту постраждалих.

Виокремлення принципів суттєве для подолання прогалин та недоліків в існуючих окремих законодавчих актах та політичних стратегіях, що формує дасть можливість сформувати належне правове регулювання громадсько-правової проблеми. Окрім того, дослідження принципів правової політики у сфері домашнього насильства може сприяти формуванню свідомого та відповідного ставлення суспільства до цієї проблеми, що є важливий крок у створенні безпечного та

гармонійного суспільства, де кожна особа може відчувати себе захищеною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ідеологічна парадигма правового регулювання відносин у приватній сфері нині отримує нові трансформації, правове поле сьогодні акцентує увагу на тих проблемах, що донедавна вважалися такими, які не потребують державно-владного регулювання і належать до тих груп суспільних відносин, що не регулюються правом.

Гуманізація суспільних відносин акцентувала увагу на потребі нормативно-правового та доктринального аналізу проблем активізації домашнього насильства. В межах національної школи права вказаними питаннями займалися І. Хомишин, І. Жаровська, Ф.В. Веніславський, С.П. Погребняк та інші. З погляду конституційного права вказану проблематику розглядали Е. Шемур, А. Драгоненко, Т. Продан та інші.

Проте питання має комплексний характер, і не дивлячись на ряд позитивних змін, зокрема прийняття спеціалізованого закону у визначеній сфері, ратифікації міжнародних стандартів, все ж проблема залишається доволі гострою.

Метою цієї наукової статті є розкриття сутності принципів правової політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Виклад основних положень. Принципи правової політики у сфері домашнього насильства – це основні нормативні принципи та стратегії, які визначають підходи у створенні, впровадженні та вдосконаленні правових та політичних інструментів для запобігання та протидії насильству, які виникають у сімейному, родинному оточенні, в межах місця проживання або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю.

Вважаємо що всі принципи, що стосуються правової політики у сфері домашнього насильства можна згрупувати у дві групи.

До першої віднесемо загальні принципи, котрі відображають загальну політику протидії проявам будь якого насильства чи агресії стосовно осіб у демократичній державі. До них слід віднести зокрема такі:

- верховенство права в контексті правової політики стверджує, що жодна особа, орган чи установа не має права діяти в порушення закону, правова система є основою для функціонування суспільства та досягнення стосунків між суб'єктами права. У випадках насильства та агресії принцип верховенства права означає, що будь-які дії, спрямовані на запобігання, протидію та покарання таких вчинків, повинні базуватися на законі, правові норми та процедури повинні бути дотримані у всіх аспектах реагування на подібну ситуацію.
- принцип невідворотності покарання, котрий полягає в тому, що особи, винні у вчиненні

насильства, повинні нести відповідальність перед законом, покарання має бути належним та пропорційним тяжкості злочину, також цей принцип гарантує, що злочинці не уникнуть покарання та не отримають імунітету.

- принцип попередження та запобігання насильству, котрий передбачає активну роботу органів державної влади, муніципальних органів та громадських організацій щодо первинно недопущення, а в разі настання, покарання за вчинені протиправні дії, що включає в себе інформаційно-просвітницьку роботу, проведення навчальних заходів та розробку програми профілактики. Метою цього принципу є зменшення найменшого ефекту насильства та створення атмосфери безпеки для всіх членів сім'ї.

- принцип ефективного реагування правоохоронних органів, який передбачає оперативну та відповідальну діяльність уповноважених органів у випадку виявлення насильства, включає обов'язок реагувати на будь-які сигнали чи повідомлення, встановлення факту наявності насильства, забезпечити безпеку постраждалих та при необхідності надати медичну або психологічну допомогу. Забезпечення ефективного реагування правоохоронних органів є ключовим для забезпечення захисту жертв та запобігання насильству через який реалізується загалом правоохоронна функція держави.

До другої групи принципів ми віднесемо спеціальні принципи, що характерні саме для домашнього насильства як «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою» [1]

До спеціальних принципів віднесемо наступні.

Принцип нульової терпимості до домашнього насильства – це принцип, який встановлює недопустимість будь-якої форми насильства у суспільстві, забезпечує категоричне недопущення будь-яких проявів агресії, фізичного, психологічного чи економічного тиску на членів родини та прирівняних до них осіб, базується на принципах гуманності, справедливості та поваги до прав та гідності кожної особи.

Принцип наголошує на тому, що ніякі ці характеристики, жодні традиції чи культурні особливості не можуть виправдати вчинення або терпимість домашнього насильства, ставлячи чітку межу між замовчування та неприйняттям такого негативного явища родині і в суспільстві. Цей принцип не тільки закликає до негайної реакції та застосування закону у випадку виявлення домашнього насильства, але і покладає важ-

ливу моральну обов'язковість на суспільство та інституцію, щоб активно запобігти таким ситуаціям та підтримувати жертв.

Принцип формування гендерно-рівноправного суспільства – це стратегічний принцип, спрямований на трансформацію культурних, соціальних та юридичних аспектів, щоб забезпечити рівень можливостей та прав для людей, незалежних від їх статусу чи гендерної ідентичності. Без створення ідеологічних і правових гарантій створення такого суспільства в практиологічному аспекті домашнє насильство подолати буде неможливо, адже саме жінки та дівчата зазвичай стають жертвами такого негативного явища. Насправді жінки, які заявляли про фізичне насильство з боку подружжя, становили 96% усіх судово-медичних експертиз, пов'язаних із заявниками про фізичне насильство з боку подружжя, у 2013 році, тоді як чоловіки, які заявляли про фізичне насильство з боку дружини, становили 4% [2].

Однією з ключових складових цього принципу є необхідний перегляд та переосмислення стереотипів та соціокультурних норм, які можуть обмежувати можливості осіб на основі їхньої статі, а також розробку програми освіти та інформаційних запитів для формування більш відкритого та розумового ставлення до гендерних різниць. Додатково, аспектом є забезпечення прав жінок та чоловіків на життя без насильства та рівня можливостей в участі в різних сферах суспільства, таких як політика, економіка та громадське життя. Комплексність вирішення проблематики гендерної рівності та домашнього насильства є очевидним.

Цей принцип зокрема передбачає комплекс необхідних заходів та методологічних підходів, зокрема щодо зміни соціокультурних норм та формування гендерно-рівноправного суспільного перегляду та переосмислення усталених стереотипів та норм, які обмежують можливості чи використовувати соціальні ролі осіб на основі їхньої статі та створення рівних можливостей, зокрема цей принцип покликаний забезпечити, щоб кожна особа мала рівень можливостей до освіти, розвитку, кар'єрного зростання та участі в суспільному житті, незалежно від її гендерної приналежності. До необхідних заходів також віднесемо сприяння виявленню, запобіганню та припиненню всіх форм дискримінації та насильства за гендерною ознакою, включаючи сексуальне та економічне насильство.

Принцип системної взаємодії спеціальних органів та установ, зокрема правоохоронних, соціальних служб, юридичних, ювенальних, психологічних служб підтримки, що є ключовим принципом у боротьбі з домашнім насильством. Цей принцип забезпечує спільну та координовану роботу різних органів та служб для ефективного вирішення ситуацій насильства.

Науковці доводять, що насильство щодо жінок є проблемою охорони здоров'я та соціальної проблеми з численними фізичними та психологічними наслідками. Згідно з результатами різних досліджень, серед жертв насильства часто зустрічаються всілякі болі, проблеми з травленням, кровотечі, аборти та пошкодження органів тіла, такі як розрив барабанної перетинки, сліпота та переломи кінцівок [3]. Правоохоронні органи мають негайно реагувати на сигнали та повідомлення про випадки насильства в родині, відповідають за забезпечення безпеки жертв, припинення насильства та всі заходи відповідно до закону. Психологічна підтримка включає в себе надання постраждалим можливостей звернутися до кваліфікованих психологів та психотерапевтів, що сприяє подоланню психологічних травм, зниженню рівня стресу та задоволенню відновити емоційний стан.

Соціальні служби мають забезпечити психологічну та соціальну підтримку постраждалим, зокрема надають інформацію про права та можливості, допомагають у вирішенні практичних питань та за підтримки сторонніх громадських організацій, так соціальна підтримка включає в себе надання постраждалим інформації про їхні права та можливості, а також допомогу у вирішенні практичних питань, таких як пошук житла, роботи чи отримання юридичної допомоги. Юридичні органи забезпечують надання юридичної допомоги жертвам та допомагають у вирішенні правових питань, пов'язаних з випадками насильства. Ювенальні органи важливі у ситуації, коли насильство стосується дітей, вони забезпечують захист та допомогу дітям, які опинилися в ситуації насильства в сім'ї.

Загальна системна реакція органів дозволяє надати комплексну допомогу постраждалим та припинити цикл насильства. Крім того, реалізація цього принципу сприяє попередженню подібних випадків у майбутньому та формуванню безпечного та справедливого суспільства.

Принцип залучення громадянського суспільства щодо протидії домашньому насильству. Часто заходи адміністративного впливу та інші юридичні заходи є менш ефективними у цій сфері ніж громадський розголос та осіб з боку суспільства, що виступає невід'ємною складовою боротьбою з домашнім насильством. Цей принцип забезпечує створення атмосфери, в якій насильство є неприпустимим і осудним. Як вказують деякі дослідники, суспільно-громадські фактори можуть впливати на рішення людини дотримуватися здорової поведінки, формувати відповідні соціальні та сімейні стосунки та практику [4].

Перш за все, важливо відкрито обговорювати проблему домашнього насильства в громадському просторі, дискутування щодо проблеми, казуальних ситуацій та пошуку спільних рішень.

Громадська дискусія допоможе підвищити увагу до проблеми та активізувати зусилля для її подолання. Крім того, публічне осудження домашнього суспільства є потужним інструментом формування норм та цінностей суспільства, оскільки громадськість виражає єдину позицію проти насильства, це створює сильний тиск на тих, хто його допускає в сім'ї чи спільноті.

Принцип визнання суспільної небезпеки домашнього насильства є не просто декларативним, а вагомим в контексті формування правової ідеології суспільства. Він забезпечує усвідомлення та визнання того, що домашнє насильство є серйозною загрозою для суспільства в цілому. Англійські науковці доводять, що домашнє насильство та жорстоке поводження є однією з «злісних» проблем суспільства та порушення прав людини [5]. Це означає, що насильство в родині має не лише особисті, але й загальногромадські наслідки, може призвести до руйнування сімей, посилення криміногенної в суспільстві, розширення психологічних проблем та інших негативних наслідків.

Принцип зваженого підходу у захисті приватності та безпеки сімейного простору, оскільки важливо бути обережним у втручанні в особисті справи сім'ї, але водночас не допускати нормалізації чи легалізації насильства в родині під приводом «приватності».

Захист приватності суттєвий для кожної сім'ї, і кожен має право на особистий простір та конфіденційність, проте, цей принцип не може служити прикриттям для актів насильства, тому важливо розрізняти між правом на приватність та правом на безпеку та гідність кожного члена сім'ї. Розуміння та повага до приватності сімейного простору повинні супроводжуватися негайним та ефективним реагуванням на випадкові насилля.

Принцип культурної чутливості позиціонується в тому, що необхідно розуміти та використовувати особливості культури, традицій та релігій, але при цьому не терпіти насильства ні в якій формі і протидіяти йому. Цей принцип визнає, що культурні особливості можуть суттєво вплинути на сприйняття та виявлення домашнього насильства, важливо мати глибоке розуміння цих особливостей для ефективної роботи з випадками насильства в сім'ї.

Культурна чутливість також забезпечує уникнення загальних узагальнень та стереотипів, пов'язаних з певними культурами чи релігійними спільнотами, кожен випадок повинен аналізуватися в контексті конкретної сімейної динаміки та культурних впливів.

Принцип культурної чутливості також включає в себе сприяння взаєморозумінню та діалогу між професіоналами та сім'ями різних культурних фонів, зокрема повинно включати право використання мов національних меншин, або

залучення перекладачів для забезпечення ефективного спілкування.

Необхідно також наголосити, що культурна чутливість не може служити виправданням для будь-якої форми насильства. Принцип культурної чутливості робить акцент на тому, що ніяка культурна традиція не може виправдати або схвалювати насильство, і закликає до протидії йому у всіх усіх.

Висновок. Принципи правової політики у сфері домашнього насильства - це основні нормативні принципи та стратегії, які визначають підходи у створенні, впровадженні та вдосконаленні правових та політичних інструментів для запобігання та протидії насильству, які виникають у сімейному, родинному оточенні, в межах місця проживання або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю.

Загальні принципи відображають універсальну політику протидії проявам будь якого насильства чи агресії стосовно осіб у демократичній державі, зокрема верховенство права; принцип невідворотності покарання; принцип попередження та запобігання насильству; принцип ефективного реагування правоохоронних органів.

До спеціальних принципів віднесено такі: принцип нульової терпимості до домашнього насильства; принцип формування гендерно-рівноправного суспільства; принцип системної взаємодії спеціальних органів та установ; принцип залучення громадянського суспільства до запобігання та протидії домашньому насильству; принцип визнання суспільної небезпеки домашнього насильства; принцип зваженого підходу у захисті приватності та безпеки сімейного простору; принцип культурної чутливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018, № 5, ст. 35.
2. Hajnasiri H, Ghanei Gheshlagh R, Sayehmiri K, Moafi F, Farajzadeh M. Domestic violence among Iranian women: a systematic review and meta-analysis. *Iran Red Crescent Med J*. 2016. Vol. 18(6) P. 1–6.
3. Brown S.J., Conway L.J., FitzPatrick K.M. et al. Physical and mental health of women exposed to intimate partner violence in the 10 years after having their first child: an Australian prospective cohort study of first-time mothers. *BMJ Open*. 2020. Vol. 10(12):e040891.
4. Ngandu C.B., Momberg D., Magan A., Chola L., Norris S.A., Said-Mohamed R. The association between household socioeconomic status, maternal socio-demographic characteristics and adverse birth and infant growth outcomes in sub-Saharan Africa: a systematic review. *J Dev Origins Health Dis*. 2020 Vol. 11(4). P. 317–334.
5. Sivarajasingam V., Webber I., Riboli-Sasco E. et al. Investigating public awareness, prevailing attitudes and perceptions towards domestic violence and abuse in the United Kingdom: a qualitative study. *BMC Public Health* 2022. Vol. 22, 2042 <https://doi.org/10.1186/s12889-022-14426-9>.